

УДК 336.77:334.72

Особливості структури механізму кредитування малого бізнесу

Олексій Миколайович Біломістний,
начальник наукового відділу
Харківського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Формалізовано механізм кредитування малого бізнесу, визначено спрямованість дій окремих суб'єктів досліджуваного механізму, більш повно розкрито сутність цього механізму і визначено умови його функціонування.

Ключові слова: структура, механізм, елементи, кредитування, малий бізнес.

Постановка проблеми. Необхідність подальшого розвитку механізмів кредитування малого бізнесу зумовлюється, передусім, тим, що саме сьогодні, в умовах дестабілізації економіки, малий бізнес здатен за мінімального рівня державної підтримки створювати нові робочі місця, забезпечувати вагому частку бюджетних надходжень, розробляти та впроваджувати інноваційну продукцію і послуги. Розвиток малого бізнесу є головним чинником економічного зростання, формування валового внутрішнього продукту. З огляду на вищезазначене постає питання дослідження малого бізнесу в Україні з позиції кредитування його діяльності. Застосування кредиту є необхідним елементом стабілізації економіки країни, а також чи не єдиним джерелом забезпечення стабільної роботи малих підприємств. Саме тому особливості актуальності набуває розробка дієвого механізму кредитування малого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні основи дослідження кредитування малого бізнесу закладені в наукових працях таких зарубіжних учених, як О. О. Блінова, М. Дейтш (M. Dietsch), Л. Джуїс (L. Guiso), О. А. Плотников, Р. Теппер (R. Terper), В. Фраме (W. Frame) та ін. Серед вітчизняних науковців проблеми функціонування МКМБ досліджували Г. М. Азаренкова, О. І. Антонюк, Є. А. Бобров, О. В. Васюренко, І. С. Гуцал, С. Г. Дрига, О. М. Колодізев, М. І. Крупка, О. В. Кужель, В. І. Ляшенко, І. В. Сало, В. О. Степаненко, М. М. Фастовець та ін. Узагальнення та аналіз наукових результатів, отриманих вищезазначеними та іншими вченими, дозволили визначити необхідність подальших досліджень цієї проблеми.

Метою статті є дослідження особливостей структури механізму кредитування малого бізнесу і визначення основних груп його елементів.

Виклад основного матеріалу. Розгляд структури механізму кредитування малого бізнесу загалом можна вважати змістовною характеристикою такого механізму, бо в такому разі визначаються як окремі елементи механізму кредитування малого бізнесу, так і основні етапи з його формування та застосування у практичній діяльності. Однією з груп елементів механізму кредитування малого бізнесу є сукупність фундаментальних елементів. Серед такої сукупності елементів функціонування механізму кредитування малого бізнесу доцільно виділити, насамперед, правове і нормативне забезпечення щодо можливостей реалізації як засад

функціонування малого бізнесу, так і функціонування механізму його кредитування. При цьому з погляду на необхідність урахування можливостей функціонування механізму кредитування малого бізнесу варто також мати на увазі інформацію щодо нормативно-правового забезпечення стану розвитку та функціонування окремих сегментів фінансового ринку, що дозволяє залучати в достатній кількості необхідні фінансові ресурси для потреб малого бізнесу.

Водночас, серед сукупності фундаментальних елементів структури механізму кредитування малого бізнесу варто також розглядати й загальноекономічну та політичну ситуацію як фактор впливу на розвиток малого бізнесу, процесу управління механізмом кредитування, системи захисту від непередбачених подій щодо виникнення ризиків тощо. Важливість виділення такої складової пов'язано з тим, що, як довів аналіз теоретичних засад реалізації механізму кредитування малого бізнесу, вітчизняний малий бізнес зазнає труднощів щодо функціонування відповідного механізму внаслідок наявної загальнополітичної та економічної ситуації [1–5]. Серед таких труднощів доцільно виділити:

- зниження купівельного попиту та згорання внутрішнього споживчого ринку. Більш того, останнім часом складається ситуація, коли більшість населення має обмежені купівельні можливості, що стримує як розвиток малого бізнесу, так і механізм його кредитування;
- відсутність у державній політиці протекціонізму виробничим видам діяльності. Тому немає відповідного орієнтира на стимулювання підприємницької діяльності у сфері матеріального виробництва. Інакше кажучи, головною сферою функціонування суб'єктів господарювання малого бізнесу є сфера обігу, а не сфера матеріального виробництва. При цьому політика підтримки малого бізнесу загалом, а не базових галузей призводить до перекосів у структурі його розвитку і не забезпечує максимально можливих результатів;
- недосконалий механізм кредитування, проявом якого є недосконалі процедури розгляду документів на отримання кредиту, незначний термін кредитування, високі відсоткові ставки за кредитами для малого бізнесу призводять до підвищення цін на кінцеву продукцію і, як

результат, зниження конкурентоспроможності суб'єктів малого бізнесу;

- наявна система оподаткування малого бізнесу, яка з погляду на проблемність і неоднозначність її рішень може розглядатись як окрема складова сукупності загальноорганізаційних елементів впливу щодо впровадження механізму кредитування малого бізнесу;
- попри намагання влади, усе ж таки залишається складна процедура створення суб'єктів малого бізнесу, яка пов'язана з великою кількістю органів, що видають дозвіл на здійснення підприємницької діяльності;
- брак прозорості і достовірної статистичної інформації щодо ведення малого бізнесу в Україні та отриманні кредитних ресурсів. При цьому прояв такої інформації знаходить свої відображення при процедурах надання кредиту, що ускладнює взаємний вибір між потенційними кредиторами і позичальниками, установленні між ними партнерських відносин;
- слабе кадрове забезпечення у сфері малого бізнесу. Більшість суб'єктів малого бізнесу, які зараз здійснюють господарську діяльність, починали і продовжують здійснювати свою діяльність, не маючи потрібних знань і досвіду, що досить часто стає причиною їх банкрутства та ліквідації;
- відсутність майна для забезпечення фінансових операцій.

Поряд з цим варто відмітити, що розгляд фундаментальних елементів структури функціонування механізму кредитування малого бізнесу неможливий без урахування принципів такого механізму. Проведений аналіз наукової літератури дозволив виділити найбільш розповсюджені принципи механізму кредитування малого бізнесу, які трапляються в сучасних дослідженнях науковців.

Так, принцип комплексності щодо впровадження та функціонування механізму кредитування малого бізнесу сприяє пропорційному взаємоузгодженому розвитку механізму кредитування малого бізнесу. Загалом, це визначає можливість прояву синергетичного ефекту щодо реалізації функцій механізму кредитування і функцій малого бізнесу, бо принцип комплексності узгоджує елементи та складові механізму кредитування малого бізнесу і передбачає орієнтування на виявлення та всебічне використання наявних і перспективних ринкових можливостей.

В аспекті прояву синергетичного ефекту щодо реалізації функцій механізму кредитування та функцій малого бізнесу не менш важливе значення відіграє й принцип збалансованості. Це визначається тим, що збалансованість передбачає врахування інтересів усіх суб'єктів впровадження механізму кредитування малого бізнесу.

Водночас із цим збалансуванню інтересів усіх суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу сприяє принцип альтернативності варіантів, який, зокрема, передбачає можливість як отримання кредитних ресурсів з різних джерел їх запозичення, так і вибору

конкретного позичальника з боку кредитора. Це дозволяє не лише розширити можливості реалізації механізму кредитування малого бізнесу, а й упровадити дії щодо зниження або передбачення умов виникнення ризиків у сфері кредитування малого бізнесу.

Окремо для контролювання виникнення надмірного рівня ризику у сфері кредитування малого бізнесу застосовується принцип виправданого ризику, який є невід'ємним і взаємопов'язаним із принципом альтернативності варіантів здійснення кредитування малого бізнесу. Тож можна говорити і про те, що загалом принципи механізму кредитування малого бізнесу також утворюють коло синергетичного ефекту, яке спрямовано на протидію виникненню надмірного ризику у сфері кредитування малого бізнесу з метою задоволення потреб усіх учасників згаданого механізму.

Тож, на підставі викладеного вище, варто стверджувати і про те, що принцип гнучкого реагування є підсумком прояву синергетичного ефекту механізму кредитування малого бізнесу. Тобто залежно від прояву факторів впливу внутрішнього і зовнішнього середовища, в якому діють усі учасники механізму кредитування, повинні обиратися саме ті напрями і джерела кредитування, які відповідають новій ситуації на ринку та наявному потенціалові позичальників і кредиторів. Не менш важливими фундаментальними елементами механізму кредитування малого бізнесу є також мета і завдання зазначеного кредитування, які повністю узгоджуються з економічною сутністю механізму кредитування малого бізнесу. Як основні завдання впровадження механізму кредитування малого бізнесу варто відокремити:

- визначення ефективних методів, способів, інструментів кредитування суб'єктів малого бізнесу з метою розширення сегмента кредитування малого бізнесу та отримання на цій основі оптимального рівня доходу від кредитної діяльності;
- удосконалення організаційно-правових відносин між позичальниками і кредиторами щодо поліпшення урегульованості відтворювального процесу;
- формування привабливої загальноекономічної та політичної ситуації з метою розширення зовнішніх джерел кредитування малого бізнесу;
- удосконалення заходів щодо мінімізації вірогідності виникнення ризикових ситуацій у процесі реалізації механізму кредитування малого бізнесу.

Реалізація зазначених завдань механізму кредитування малого бізнесу, безперечно, пов'язані з іншою групою елементів структури механізму, який розглядається. Загалом таку групу елементів можна охарактеризувати як елементи процесу кредитування малого бізнесу. Тому до цієї групи елементів механізму кредитування малого бізнесу варто віднести:

- види кредитів (за строком: короткострокові, довгострокові; за забезпеченням: забезпечені, бланкові, незабезпечені; за способом надання: разові, гарантійні, кредитна лінія);

- методи кредитування (за залишком, за сукупністю матеріальних запасів і витрат, за оборотом, цільова позика, овердрафт та ін.);
- інструменти кредитування (оцінка кредитоспроможності позичальника, оцінка забезпечення кредиту, моніторинг виданого кредиту та ін.).

Проте до найбільш важливих елементів механізму кредитування малого бізнесу – організаційно-економічні елементи відповідного механізму – слід віднести також множину суб'єктів малого бізнесу, які потребують залучення кредитних ресурсів, і різноманітність джерел залучення кредитних ресурсів, яка здатна задовольнити потреби потенційних позичальників, та економічні відносини, які виникають між ними у процесі кредитування. При цьому, відповідно до загального визначення будь-якого механізму як процесу з управління різними його складовими частинами [6; 7], слід виділити такі:

- множину суб'єктів малого бізнесу, які потребують залучення кредитних ресурсів, визначають як об'єкт, на який безпосередньо спрямовано реалізацію механізму кредитування, що розглядається. Тобто, інакше кажучи, об'єкт механізму кредитування малого бізнесу – це потреби суб'єктів малого бізнесу при здійсненні своєї господарської діяльності;
- різноманітність джерел залучення кредитних ресурсів, яка здатна задовольнити потреби потенційних позичальників, утворює множину суб'єктів такого механізму кредитування. Утім суб'єкти малого бізнесу є також суб'єктами механізму кредитування, який розглядається.

Якщо ж безпосередньо розглядати множину суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу з погляду джерел залучення ресурсів, то серед їх різноманітності варто виділити: банки, міжнародні організації, кредитування з боку держави та небанківські організації. Такий склад учасників забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу обумовлений сучасним станом розвитку малого бізнесу в нашій країні і тим, що малий бізнес не може стало розвиватися без прямої або опосередкованої підтримки.

Звісно, банки як спеціалізовані акумулятори вільних фінансових ресурсів на ринку здатні задовольнити будь-які вимоги потенційних позичальників на умовах належного дотримання та виконання взятих на себе зобов'язань з обслуговування кредитних ресурсів. Цьому сприяє чітка регламентація функціонування банків і стійка ресурсна база забезпечення їхньої діяльності, яка складається з коштів фізичних та юридичних осіб. Проте перешкодою використання такого джерела забезпечення механізму кредитування малого бізнесу можуть стати вимоги щодо отримання кредитних ресурсів, які, як було зазначено вище, пов'язані зі специфікою діяльності суб'єктів малого бізнесу. Хоча щодо дотримання основних принципів механізму кредитування малого бізнесу такі перешкоди є виправданим кроком.

Отримання ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу з такого джерела, як між-

народні організації, обмежуються, насамперед, відповідно до укладених угод у сфері зовнішньоекономічної співпраці між різними державами. Окрім цього, кредитування малого бізнесу за рахунок коштів міжнародних організацій може визначатися конкретною сферою застосування, що, у свою чергу, може йти врозрід з обраною державною політикою щодо розвитку малого бізнесу. Водночас із цим варто також відмітити, що кредитування малого бізнесу з джерел міжнародних організацій, здебільшого, передбачає застосування послуг певного посередника, яким у більшості випадків є банки. При цьому вимоги щодо отримання коштів із джерел міжнародних організацій є значно вищими внаслідок того, що відповідальність за розміщення такого ресурсу повністю перебуває в межах компетенції банку-посередника. Тож залучення коштів із джерел міжнародних організацій може здійснюватися на конкурсній основі. Загалом це не заперечує сутності та принципів впровадження механізму кредитування малого бізнесу, але може стримувати його розвиток. Кредитування міжнародними організаціями в Україні представлено, насамперед, завдяки діяльності Європейського банку реконструкції та розвитку і Німецько-Українського фонду. Ці учасники кредитування використовують комерційні банки як посередники. Зокрема, партнерами кредитування малого бізнесу в різний час ставали 10 українських банків – АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ КБ «ПриватБанк», ПАТ «Банк Форум», АТ «ПроКредит Банк», ПАТ «КБ «Надра», ПАТ «Кредит-промбанк», ПАТ «Кредобанк», ПАТ «Мегабанк», АТ «Родовід Банк» і ПАТ АКБ «Львів» [8; 9].

На конкурсній основі забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу може здійснюватися й за рахунок державного кредитування. Однією з форм впровадження державного кредитування малого бізнесу є надання коштів за допомогою Українського фонду підтримки підприємництва. Цей фонд надає бюджетні кошти суб'єктам малого бізнесу на поворотній основі за умови забезпечення виконання зобов'язання щодо їх повернення та сплати відсотків за користування бюджетними коштами [10; 11]. При цьому бюджетні кошти надаються суб'єктам малого бізнесу для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, провадження виробничої діяльності, будівництва та реконструкції виробничих приміщень.

Як було зазначено вище, серед ключових джерел залучення ресурсів щодо кредитування малого бізнесу і небанківські установи, спектр організаційних форм яких є досить широким. До таких організацій, зокрема, відносять: кредитні спілки, лізингові компанії, факторингові та фінансові компанії. Тобто загалом окремі різновиди небанківських установ з надання ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу відрізняються, перш за все, формою наданого кредиту. При цьому кожний з різновидів небанківських установ має свої особливості надання кредитних ресурсів.

Так, наприклад, особливість кредитних спілок полягає в тому, що вони кредитують лише своїх учасників, якими можуть бути представники малого бізнесу – фізичні особи – підприємці.

Поряд із цим особливістю лізингових компаній є те, що основним постачальником кредитних ресурсів для них є комерційні банки, частка яких сягає 90% [12]. Інакше кажучи, у цій формі кредитування малого бізнесу присутні комерційні банки, хоча й опосередковано.

Факторингові послуги також надаються за посередництва банків. Зокрема, за даними компанії «Простобанк Консалтинг», основними операторами ринку факторингових послуг в Україні серед банків є ПАТ «Укрсоцбанк», АТ «Укрексімбанк», ПАТ КБ «ПриватБанк», АТ «Сведбанк» (публічне), АТ «Райффайзен Банк Аваль» [13]. Водночас досить активно працює на ринку факторингу АТ «УкрСиббанк», ПАТ «Банк Петрокомерц-Україна», АТ «Банк «Фінанси та Кредит»», ПАТ АБ «Південний», ПАТ «Креді агріколь банк», ПАТ «СЕБ-банк», ПАТ «Кредитпромбанк» [13].

Отже, можна говорити про те, що, з одного боку, джерела забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу є різними, а з іншого – серед таких джерел прослідковується домінуюча позиція банківського сектору економіки. Це визначається тим, що банки або виступають основним джерелом надання кредитних ресурсів, або як посередники. Ще

однією групою взаємодії між суб'єктами малого бізнесу і постачальниками кредитних ресурсів є взаємодія суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу на основі кластерної форми взаємодії.

Отже, загалом до основних груп елементів механізму кредитування малого бізнесу слід віднести (рис. 1):

- фундаментальні елементи, до яких, зокрема, належать: правове і нормативне забезпечення, загальноекономічна і політична ситуації, принципи, мета, завдання, об'єкти і суб'єкти механізму кредитування малого бізнесу;
- організаційно-економічні елементи, до яких належать взаємодія суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу, яка основана на взаємодії двох суб'єктів (суб'єкт малого бізнесу – банк, лізингова компанія, кредитна спілка тощо), трьох суб'єктів (суб'єкт малого бізнесу – міжнародні організації, Український фонд підтримки підприємництва – банк), на основі кластерної форми взаємодії (суб'єкт малого бізнесу, банк та інші суб'єкти господарювання);
- елементи процесу кредитування, до яких належать види кредитів, методи кредитування та інструменти кредитування.

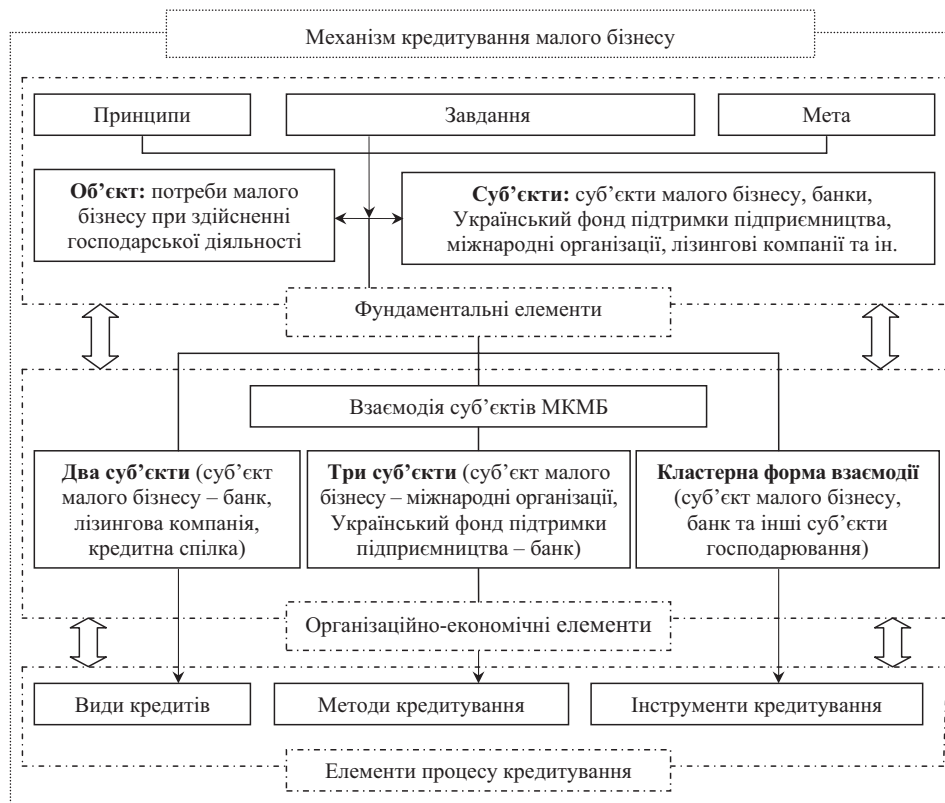

Рис. 1. Структура механізму кредитування малого бізнесу

Висновки. Формалізація механізму кредитування малого бізнесу дозволяє визначити спрямованість дій окремих суб'єктів досліджуваного механізму, більш повно розкрити сутність цього механізму і визначити умови його функціонування. Наведені групи елементів механізму кредитування малого бізнесу мають між собою щільні зв'язки, що є об'єктивним відповідно до визначення сутнісного розуміння категорії

«механізм». При цьому, незважаючи на, можливо, різні форми реалізації механізму кредитування малого бізнесу, слід відмітити стійкість зв'язків між основними суб'єктами такого механізму, які по суті й узагальнюють окремі елементи зазначеного механізму. Тобто серед суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу слід виділити, насамперед, суб'єктів малого бізнесу, суб'єктів господарювання, що узагальнюють

джерела залучення кредитних ресурсів (або інакше кажучи – потенційні кредитори) і державу, на яку покладено процес регулювання механізму кредитування і розвитку різних суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Лазур П. Ю. Новітні методи фінансування і кредитування діяльності малих і середніх підприємств / П. Ю. Лазур // Економіка: проблеми теорії та практики. – Д., 2006. – Вип. 221, т. 3. – С. 646–659.
2. Стратегічні завдання розвитку малого підприємництва / А. Д. Чернявський, О. В. Цариненко, І. Б. Чернишенко та ін. // Економіка та держава. – 2005. – № 4. – С. 38–41.
3. Уманець Т. В. Малий бізнес України: проблеми розвитку / Т. В. Уманець // Збірник наукових праць. – Донецьк, 2008. – Вип. 110 : Оцінка ефективності використання ресурсів підприємствами Донецького регіону. – С. 60–71. – (Т. 9 : сер. : Економіка).
4. Фастовець М. М. Оптимізація ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / М. М. Фастовець. – Т.: Тернопільський державний економічний університет, 2005. – 21 с.
5. Черняєва О. І. Кредитування підприємств малого та середнього бізнесу / О. І. Черняєва // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 17. – С. 73–75.
6. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
7. Бюлетень НБУ. – 2012. – № 2. – 232 с.
8. Офіційний сайт Програми мікrokредитування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : microcredit.com.ua/ukr/banks.
9. Програма мікrokредитування Європейського банку реконструкції та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/pmu/Statistics/Micro_EBRD_Sec.htm.
10. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
11. Звіт про роботу фондів підтримки підприємництва, створених за участю УФПП, за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ufpp.gov.ua/results_activity.php.
12. Офіційний сайт Українського об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.leasing.org.ua/ua/bulletin>.
13. Офіційний сайт компанії «Простобанк Консалтинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prostobank.com>.

Summary. In the article formalized mechanism of small businesses crediting, defined course of action subjects investigated mechanism, more fully disclosed the nature of the mechanism and the conditions of its functioning.

Keywords: structure, mechanism, elements, crediting, small business.